

**MULTIDISZCIPLINÁRIS KIHÍVÁSOK
SOKSZÍNŰ VÁLASZOK**

GAZDÁLKODÁS- ÉS SZERVEZÉSTUDOMÁNYI FOLYÓIRAT

**MULTIDISCIPLINARY CHALLENGES
DIVERSE RESPONSES**

JOURNAL OF MANAGEMENT
AND BUSINESS ADMINISTRATION

Online folyóirat

FŐSZERKESZTŐ: FENYVESI Éva, PhD
SZERKESZTETTE: VÁGÁNY Judit Bernadett, PhD

Borító: FLOW PR

Kiadja: Budapesti Gazdasági Egyetem

Felelős kiadó: Prof. Dr. Heidrich Balázs, rektor

ISSN 2630-886X

2023.

**TURISZTIKAI VONZERŐK, VAGY KÖZÖSSÉGÉPÍTŐ
HAGYOMÁNYOK ÚJRAGONDOLÁSA A FALUSI
TURIZMUSBAN**

**RETHINKING TOURIST ATTRACTIONS OR
COMMUNITY-BUILDING TRADITIONS IN RURAL
TOURISM**

SZALÓK Csilla – PETYKÓ Csilla – SCHULTZ Éva

Kulcsszavak: *falusi turizmus, funkcióvesztett falvak, turisztikai termék*

Keywords: *rural tourism, villages with no functions, tourism product*

JEL Code: *Z32, Z30, O18*

<https://doi.org/10.33565/MKSV.2023.KSZ.01.05>

ABSZTRAKT

A rendszerváltás éveiben újra indított falusi turizmus meghatározásában, vonzerőjében fontos szerepet kapott a magyar falvak néphagyományt felelevenítő törekvése. A falvak élelmiszertermelő tevékenységéhez olyan események kapcsolódtak, amelyek megismerése a városi emberek számára turisztikai vonzerőt jelentettek. A társadalmi, gazdasági fejlődés azonban mára jelentős változást eredményezett és mind az áruterelésben mind az ehhez kapcsolható hagyományőrzésben teljes átalakulás figyelhető meg. A falvak földtulajdona néhány gazda birtokába koncentrálódott, míg a termesztett növényi kultúrák száma drasztikusan csökkent. Ezzel együtt a gazdálkodáshoz köthető néphagyományok száma is fogyóban van. Indokolt tehát, hogy a falusi hagyományokra épülő, közösségformáló falusi turizmus újragondolását a figyelem középpontjába állítsuk. Az elmúlt 30 év kutatási eredményei azt mutatják, hogy a falusi turizmus népi értékeinek megőrzése nem kapott elegendő figyelmet. A fejlesztések elsősorban a szállásfejlesztést preferálták és a hagyományápolás háttérbe szorult.

Fontos tehát, hogy az újragondolást tettek kövessék és az elődeink által ránk hagyott természeti, szellemi, kulturális örökségünket megőrizzük. A kutatás azoknak a hiányosságoknak a feltárását tartotta szem előtt, amelyek a jelen helyzet kialakulásához vezettek és igyekezett megoldást találni a sikeresen újra indított falusi turizmus túlélési esélyeinek növelésére. A még élő hagyományok megóvása nemzeti kincsünk kezelendő, amely biztosítani tudja a falvak turisztikai vonzerőjét, a közös gondolkodáson alapuló falusi közösségek továbbélését! A falusi turizmus kínálatának tematizálása, és egy eredményesebb marketing tevékenység nagyobb turistaérkezést generálna, hozzájárulhatna a hátrányos helyzetű vidéki térségek felzárkóztatásához, a fenntarthatósági célok eléréséhez.

ABSTRACT

The efforts to revive the folk traditions of Hungarian villages played an important role in the definition and attractiveness of rural tourism, which was rebooted during the years of the regime change. The food production activities of the villages were connected to special events,

which were tourist attractions for the urbanites from the cities. However, the social and economic development has now resulted in a significant change, and a complete transformation can be observed in both the production of goods and in the related preservation of heritage.

The land ownership of the villages became concentrated in the hands of only a few farmers, while the number of cultivated crops drastically decreased. At the same time, the number of folk traditions related to farming also reduced dramatically. It is therefore justified to consider the rethinking of community-building rural tourism based on village traditions as integrally important. The research results of the last 30 years show that not enough attention has been paid to the folk values of rural tourism. Developments mainly favoured the development of accommodation, and thus the preservation of traditions was pushed into the background.

It is therefore important that this rethinking is followed by sound actions, and that we preserve the natural, spiritual, and cultural heritage left to us by our predecessors. The research aimed at uncovering the gaps and shortcomings that led to the current situation and attempted to find solutions to enhance the survival chances of the successfully rebooted rural tourism. The preservation of the still-living traditions should be treated as a national treasure, which can ensure the touristic appeal of the villages and the continued existence of rural communities based on common thinking! Thematization of the rural tourism offers and more effective marketing activities would generate more tourist arrivals, hence contributing to disadvantaged rural areas catching up and achieving sustainability goals.

BEVEZETÉS

A 21. századra felgyorsult az emberek élete, az információáradat óriási, így azok a hatások, amelyek befolyásolják a mindennapi életünket, egyre gyorsabban változnak, mindannyian rohanó világról beszélünk. A világ egyre nyitottabbá válik, egyre többen utazunk és rengeteg új élménnyel gazdagodunk. Ugyanakkor a rohanó életből való kiszakadás is egyre nagyobb igényné válik, amikor a sok élménnyel ellentétben az emberek a pihenésre, a

csendre, a kikapcsolódásra, a természetes környezetre vágnak. A kutatás célja elsősorban annak a bizonyítása, hogy mint mindenhol a turisztikai ágazatban így a falusi turizmusban is egy nagy ívű fejlődést figyelhetünk meg, amely a falvak átalakulásával és az eredeti falusi gazdasági funkciók részleges vagy teljes elvesztésével függ össze. Fontosnak ítéljük annak az útnak a szekunder és primer kutatását, amely a jelen állapothoz vezetett, a korábbi turisztikai vonzerőnek számító és a helyi értékeket felértékelő nézetek átalakulását eredményezte. Az újraindított hazai falusi turizmus alapját a falusi hagyományok újraélesztésében, oktatásában és bemutathatóságában kell keresni. Mintaként az osztrák, a német, az olasz vagy francia példák szolgálnak. Napjainkra a magyar falvak élelmiszertermelő és a hagyományokat szem előtt tartó működésének funkcióvesztése következett be, amely a falusi turizmus átalakulását is eredményezte. Ezt az átalakuló fejlődési folyamatot kívánja feltárni a tanulmány azzal a céllal, hogy a folyamatosan változó kereslet kielégítését szolgáló kínálati elemeket a falusi turizmusban megtalálja.

Mi is valójában a falusi turizmus? Ha nagyon röviden és közérthetően kívánjuk megfogalmazni, akkor mindaz a természetes környezet, valamint az ebben a környezetben élő emberek mindennapi életével összekapcsolható néphagyomány, ami a falusi emberek mindennapi munkáját és teljesítményét fémjelezte. Ideértve természetesen mindazt a szolgáltatási kínálatot is, amit a falusi vendéglátók ezen a bázison a turisták számára nyújtanak. Manapság néphagyományról beszélünk vagy népszokást emlegetünk. Az, amit ma vonzerőnek tekintünk a falusi turizmusban, az a napi vagy az éves munka ritmusa volt, ahol minden időszaknak megvolt a maga munkafázisa. Több szerző fogalmazta meg az elmúlt 30 évben, hogy a falvaknak vissza kell adni a régi élelmiszertermelő funkciójukat, hogy meg tudjuk őrizni a régi hagyományokat, melyek már csak az emberek emlékezetében élnek (Kovács 2003b, Puczko & Rätz, 2005).

A falusi szálláshely fogalma: „*olyan egyéb szálláshely, amelyet úgy alakítottak ki, hogy abban a falusi életkörülmények, a helyi vidéki szokások és kultúra, valamint a mezőgazdasági hagyományok komplex módon, adott esetben kapcsolódó szolgáltatásokkal együtt bemutatásra kerüljenek*” (Csizmadia, 1998). A 21. század világát egyszerre jellemzi a hagyományos kultúrák és értékek visszaszorulása és a szórakoztatóipar túlterjeszkedése. Vajon érvényesülhetnek-e még a népi mesterségekben a népművészetre jellemző esztétikai értékek, mint az egyszerűség, tisztaság, természetesség? A fogyasztói társadalmak lakosságának már kevésbé fontosak a helyi hagyományok, a fenntartó folklór megőrzése és továbbadása, hiszen számukra azok az eszközök, tárgyak munkafolyamtok, amelyekkel a falusi élet biztosítható volt már semmit nem jelent.

Az önellátó élelmiszertermelő funkciót elvesztett magyar falvakról sokan gondolták a rendszerváltást követően, hogy a falusi turizmus lesz az az ágazat, amely megoldja a problémáikat. A 90-es évek elején a családi gazdaságok kiépítése indult el a privatizáció és kárpótlás révén. A családi gazdaságok kialakítására kevés tőke állt rendelkezésre, a gazdák a föld- és eszköz beszerzésre koncentráltak. A több lábbon álláson és turizmuson még kevés vállalkozás gondolkodott. A főszereplő az a vidéki falusi középosztály lett, akik helyben szerveződve indították el a tiszta szobák hasznosítására a falusi vendéglátást. (Kovács, 2003a). A céljuk az volt, hogy az addig kihasználatlanul álló szálláshelyeken történő vendégfogadásokkal plusz jövedelmekhez juttassák a családokat, valamint a mezőgazdasági termékek közvetlenül juthassanak el a vásárlókhoz, a piacra. Megteremtették ezzel a helyi export fogalmát, vagyis a vevő helyben fogyasztotta el a megtermelt zöldség gyümölcs felesleget (Brljak et al., 2020).

A piacképes élelmiszertermelés helyett napjainkra átlagosan 4-5 termékre korlátozódik a termékskála. Annak ellenére, hogy a 20. század jelentős átalakulást hozott a vidék életében, a mezőgazdaság továbbra is a falusi ember

egzisztenciájának egyik forrásaként értelmezhető (Berényi, 2000). A növénytermesztés és az állattenyésztés szerepe a rendszerváltozást követő években – különösen az Európai Unióhoz történő csatlakozásunk folyamatában – oly mértékben visszaszorult, hogy az napjainkra Magyarország vidéki térségeiben már kevesek számára biztosít megélhetést (Berényi, 2011). Érthető tehát, hogy a falusi ember boldogulásának egyik alternatívája a turizmus maradt, amely vidéki környezetben egyrészt az adott település turisztikai miliőjére, hagyományaira, másrészt a természethez kötődő vonzerők hasznosíthatóságára épít (Szabó, 2009). Mindez akkor lehetséges, ha meg tudjuk ismertetni a fiatalokkal a régmúlt idők emlékeit, legyen az népszokás, népművészet, vagy a népi építészet emléke. Fontos lenne tehát az újragondolás, amely kettős feladat elé állítja a falvakban élőket. Egyrészt a falusi élelmiszertermelés újraindítása, folytatása, a másik pedig a régi hagyományok értékének megőrzése. A falusi turizmus lehet az ösztönzője az összefogásnak, annak, hogy a falu lakossága közösséget alkotva, jól kialakított munkamegosztással együttműködjön.

A cél elérése érdekében feltétlenül szükséges:

- a hagyományok újragondolása, folyamatos művelése,
- a fiatalok bevonása, tanítása a helyi közösségformáló erővel együtt, a hagyományok átörökítése, újjáélesztése céljából,
- az eredmény eladható turisztikai terméké alakítása a turisták megnyerése érdekében.

A kaláka régen természetes volt, ma már nem nagyon ismert tevékenység forma. A társadalmi-gazdasági kényszerek megszűnésével a közösségépítés automatikus funkciói felszámolódtak, vagy csak az idősebb generáció őrzi az évszázados struktúrák lenyomatát. Fontos lenne, hogy a falu lakossága együtt kezelje és értelmezze mindazt, amit a közös munkavégzés jelentett, ami

közösségformáló erőként működött egy településen belül. Ilyen tevékenység lehetne napjainkban a néphagyományok ápolása és turisztikai vonzerőként való megjelenítése, hasznosítása.

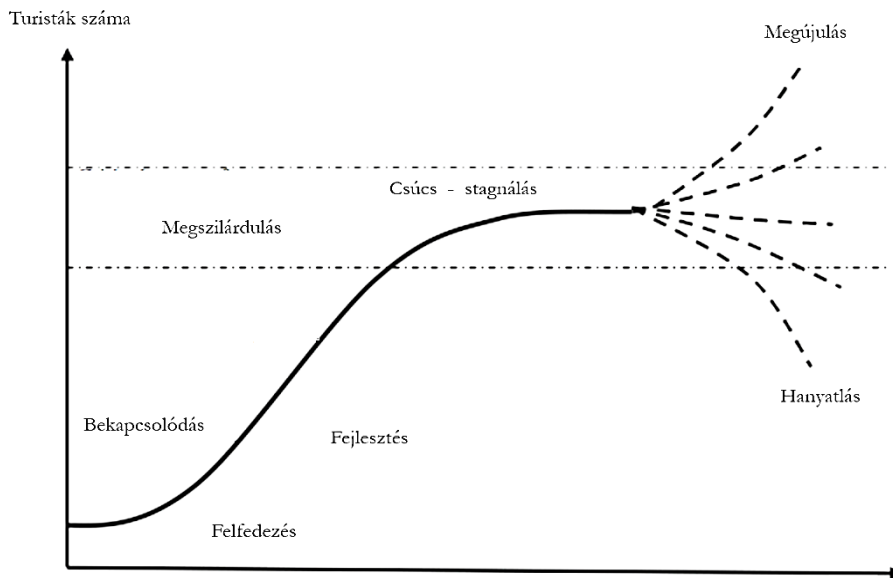
Az a szemlélet, vagy felfogás, hogy a falusi turizmust csak a falusi vendégházak nyújtotta minőségi szállások jelentik, tévútra vezet. A vendégházak jelentik a falusi turizmus alpinfrastruktúráját, amelyeknél fontos, hogy változatosak legyenek, lehetőség szerint feleljenek meg a helyi településszerkezet, településkép jellemzőknek. Az elmúlt 15 évben a falusi szálláshelyeket jelentős pályázati pénzek felhasználásával mennyiségileg és minőségileg is fejlesztettük. Az alpinfrastruktúra fejlesztése elindult, amiben viszont jelentős elmaradás tapasztalható az a falvak korábban meglévő és napjainkra vonzerőt jelentő néphagyománya, népművészeti értékei, amit szintén pályázatok segítségével lehetett volna megőrizni. Az újragondolás célja tehát, hogy legyen egy adott településen olyan tevékenység, ami az emberek tudatában még él, legyen akarat ennek a tevékenységnek a felelevenítésére, tanítására és turisztikai vonzerővé fejlesztésére. A falusi emberek a régi hagyományok újraélesztésével közösséget kovácsolnak és piacképes termékek fejlesztésével újabb bevételi forráshoz juthatnak. A megvalósítás tekintetében a huszonnegyedik órában vagyunk, hiszen felgyorsult világunk sajnos e szándék ellen dolgozik.

A kutatások alapján egyértelműen bizonyított az a tény, hogy a mai magyar mezőgazdaság és turizmus közötti együttműködés jóval túlhaladta az egykori alapszolgáltatásokból álló kínálatot és a piac önálló szegmensévé formálódott. A vidéknek szüksége van olyan transzformációra, amely a régi hagyományokból építkezik, de folyamatosan képes megújulni. Ma még ehhez a feltételek csak részben adottak, de a kutatási eredmények azt bizonyítják, hogy aki rendelkezik kellő elhivatottsággal és forrásokkal, annak megtérülő befektetés lehet a jövőben a megtermelt javak turizmusban szerepet vállaló szolgáltatók körében történő értékesítése (Brljak et al., 2020).

ÁLTALÁNOS ÉS SPECIFIKUS ALAPFOGALMAK

Motiváció és vonzerő

Ahhoz, hogy a hagyományokra épülő falusi turizmus újragondolását értelmezni tudjuk a turisztikai alapfogalmak között, további tájékozódásra van szükség. A falusi turizmus fejlődési modelljének leírásához a turisztikai területekre alkalmazott életciklus-elmélet nyújt elméleti háttérrel (Butler, 1980).

1. ábra. A turisztikai területek életciklusa

Forrás: Butler, 1980)

A turistának szükségletei vannak, ami a hiány érzéséből keletkezik. Ebből következik a vágy, az igény. Az indítóok, a céllképzelés, ami a magatartást kiváltja a motiváció. Az, hogy mik lehetnek a motivációk, nehéz elhatárolni egymástól, hiszen a turistának több oka is lehet az utazásra, egyéb tényezők is befolyásolhatják. Így van ez a falusi turizmusban is (Csizmadia, 2014). Fontos, hogy a potenciális turista rendelkezzen elég szabadidővel, szabadon

felhasználható jövedelemmel és motivációval ahhoz, hogy végbe menjen egy utazás. Számptalan utazási motiváció létezik, ami általában előnyben részesíti a vidéket, a falut, de fontos a piac vizsgálata, valamint egy adott térség jellemzőinek feltárása, a kínálat tematizálásához. A falvak sokszínűsége teszi igazán változatosá a kínálatot, hiszen a népi hagyományok, a falusi szokások újragondolása, megtanítása és bemutatthatósága teremti meg a falusi turizmus vonzerőit. A különböző vonzerőkről adott információk pedig befolyásolni tudják a turista döntését a turisztikai termék vagy csomag megvásárlásakor. Az utazásszervezők, az e-marketing jelentős szerepet játszanak abban, hogy az utazók megismerhessék a helyi termékeket és szolgáltatásokat, és a helyi termelők és szolgáltatók is eljussanak a turistákhoz. A motiváló tényezők, melyek pozitív irányba befolyásolják a döntéseket, jól alkalmazhatók a termékek és szolgáltatások értékesítésének növelésére.

Az eredeti kínálat tényezői kevésbe kapcsolódtak közvetlenül a turizmushoz. A származtatott kínálatokhoz pedig olyan szolgáltatások tartoztak, amelyeket készenlétben tartottak turisztikai hasznosítás érdekében. Ezek a helyváltoztatást, tartózkodást szolgáló létesítmények és a közvetítési csatornák (Csizmadia, 2001).

A falusi turizmus szempontjából különösen fontos egy adott térség vonzerője, a település légköre, valamint szolgáltatásai. Ezen tényezők keltik fel elsősorban az érdeklődést az utazni vágyókban, valamint később ez adja az élményt, a kielégülést. Hasonlóképpen, mint a motivációnak, számos fajtája lehet a vonzerőnek is. A vonzerő egy olyan hatás, húzóerő, ami miatt az emberek útra kelnek. Ezek lehetnek: természeti értékek, vagy ember alkotta hagyományos termékek, történelmi, kulturális, gasztronómiai különlegességek, – etnikai események – fesztiválok, családi, baráti, üzleti, hivatali események (Kovács, 2003a).

A falvak turisztikai termékét összetetten alkotják a különböző helyi szolgáltatások és vonzerők. Lengyel Márton szerint a jellemzői közé tartozik, hogy a falusi turizmus terméke megfoghatatlan, hiszen előre nem tudjuk, mit élünk majd át egy adott helyen, azaz „élményt” vásárolunk (Lengyel, 2004).

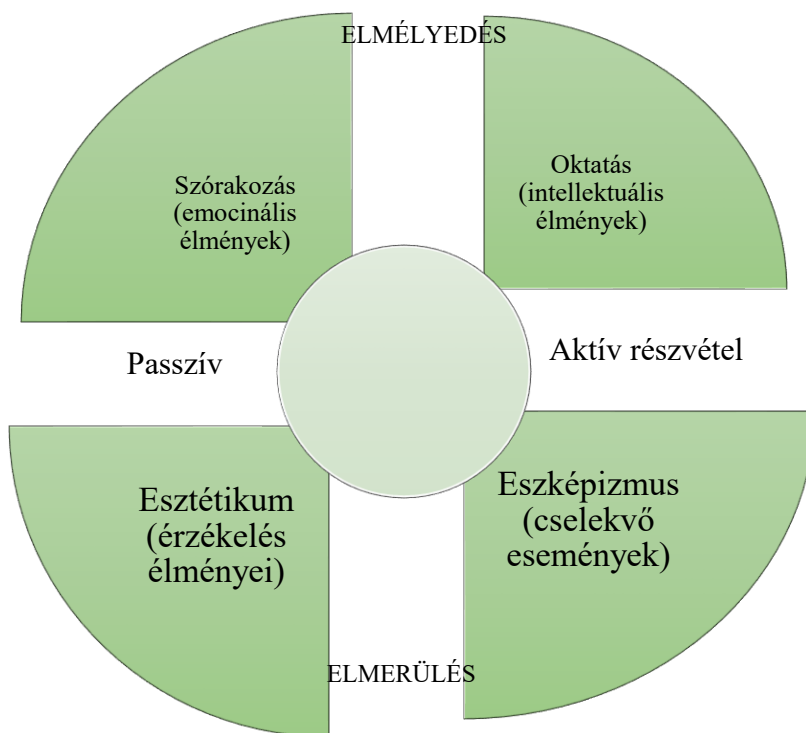
A falusi turizmusban dolgozó emberi erőforrás viselkedése, hozzáállása nagyon fontos tényező a termék megítélésében. A kölcsönös hatás itt domborodik ki leginkább. Ugyanakkor a turisták, látogatók viselkedése is befolyásolja, ezért nehéz a minőséget ellenőrizni. A desztinációk közötti erős verseny nagyban alakítja a turisztikai terméket. A különböző úti célok és szolgáltatók között, konkurenciaharc folyik, mindenki a jó hírnévért, elismerésért küzd. Fontos továbbá, hogy egy adott termék ne legyen másolható. A sikeres vonzerőt jellemzően hiába másolják le, az nem feltétlenül lesz sikeres más környezetben, más körülmények között. Vannak olyan tényezők, amit nem tudunk befolyásolni. Ilyenek például a természeti adottságok, a történelmi múlt, vagy a természetes gyógytényezők. Ezzel ellentétben az ember alkotta turisztikai termékeket át lehet ültetni úgy, hogy az adott falura, az adott szálláshelyre speciálisan jellemző hagyományokat elevenítjük fel velük. Az infrastruktúra fejleszthető és létrehozható tényező. A vonzerők adnak választ a legfontosabb kérdésre, arra, hogy miért jöjjön ide valaki? (Lengyel, 2004). A falusi turizmus ott kezdődik, ahol az igényes és minőségi szolgáltatást nyújtó, a vendég komfortigényét kielégítő szálláshely kialakítása véget ér!

A TURISZTIKAI TERMÉK ÉS AZ ÉLMÉNY

A falusi turisztikai termék olyan szolgáltatások összessége, amit a turisták a falun igénybe vesznek. Ezek a szolgáltatások erősítik a turisztikai vonzerőt, bővítik a befogadóképességet és ösztönzik a költés nagyságát – ezek alapfeltételeken kívüli szolgáltatások. A turisztikai termék lehet egy vagy több

szolgáltatás, illetve több fogyasztói szegmensek együttesen célzó szolgáltatáshalmaz is. Alkotóelemei lehetnek például egy látványosság, a gasztronómia, a szállás, vagy akár a vendégszeretet. A termék egyik legfőbb célja az élmény nyújtása, ami az utazás során szerzett tapasztalatban összegezzhető. (Kim, J.H et al. 2010)

A turizmusban, így a falusi turizmusban szerezhető élményeket négy kategóriába sorolhatjuk (Molnár & Remenyik, 2017). A leggyakoribbakban, amelyek a legtöbb embert szórakoztatják, a turista passzívan vesz részt. Ilyenek például a népzenei koncertek, a néptánc bemutatók, a népi színjátszók előadásai.

2. ábra. Az élmény négy területe

Forrás: saját szerkesztés Molnár & Remenyik 2017 alapján

Ebben az esetben a turisták kapcsolata az eseménnyel inkább elmélyedés, mint elmerülés. Az oktató jellegű események, rendezvények, mint pl. a lovaglás vagy a táncház, ahol néptánc tanítás is folyik, az már az aktív részvételt igénylik. A turisztikai élményt befolyásoló tényezők, amelyek a falusi turizmusban értelmezhetők (Michalkó & Rátz, 2005, Molnár & Remenyik, 2017):

- izgalom, kaland (lovaglás, lovaskocsis túra),
- új készségek, ismeretek (néptánc tanulás a helybéliekkel, kézműves foglalkozások, fonás, szövés, hímzés, csipkeverés turisztikai termék elkészítése),
- esztétikum (madármegfigyelés, egy kilátóból a táj megfigyelése, vizes élőhelyekben való gyönyörködés),
- társaság, együttlét (falusi portán a családdal élményszerzés, beszélgetés),
- kihívás (geocaching játékban való részvétel),
- egzotikum (egy városi turista számára teljesen más kultúrájú közösség megismerése),
- személyes részvétel (szüreten való jelenlét, helyi gasztronómiai termékek elkészítésében való részvétel: lekvár, kalács, rétes),
- boldogság (új emberek megismerése, származási helyhez való visszatérés),
- relaxáció (falusi portán, fürdődézsában pihenés),
- spontaneitás (utolsó pillanatban foglalás egy távoli faluban),
- menekülés a nyomás elől (egy autentikus falusi helyszínen eltöltött hétvége a csendben, nyugalomban),
- tudás (falusi tájházakban új információk, tények, tapasztalatok szerzése),

- szolgáltatás minősége (vendégház által kínált szolgáltatások)

Ez az összegzés is jól mutatja, hogy mennyi élményszerzést befolyásoló tényező létezik, ha egy-egy adott település szemszögéből vizsgálódunk.

A rendszerváltást követően több szerző Berényi I., Szabó G., Csizmadia L., Hanusz Á., több szakmai előadásában megfogalmazta a vidék felzárkóztatásának programját és benne a falusi turizmus szerepét. Ha ebből a megközelítésből vizsgáljuk a falusi turizmus szerepét, a következő céloknak kellett volna megvalósulniuk:

- a falvak népességmegtartó erejének növekedése,
- helyi közösségek kialakulása, erősödése,
- az agrárvállalkozások „helyi exportlehetőségének” bővülése, a megtermelt javak helyben fogyasztásának növekedése,
- a vidéki természeti környezet terheltségének csökkenése folyamatos kontrollja,
- a turista igényeihez alkalmazkodó falusi, térségi szolgáltatók szervezetének kiépülése,
- a falvak természeti erőforrásának, társadalmi-kulturális örökségének előtérbe helyezése,
- a mezőgazdasági művelés tovább éltetése, a vidéki tájkép megőrzése, fenntartható megtartásának biztosítása.

A FALUSI TURIZMUS ÉRTELMEZÉSE, MINT KOMPLEX TURISZTIKAI TERMÉK

Mind a hazai, mind a nemzetközi szakirodalomban számos megfogalmazás született a falusi turizmus értelmezésére. Már a nevezéktanában is különbséget találunk, hiszen nem csupán a farm vagy agroturizmust foglalja magába. Több szerző szerint a természetközeli vakációzás lehetősége, a vidéki hangulat és a

szállásadás mellett olyan további szolgáltatások, mint amilyenek a fesztiválok, a rekreáció, a gasztronómia, a kézműves, vagy éppen mezőgazdasági termékek árusítása is a falusi turizmushoz sorolódik. A motivációik között tehát megjelenhet a természet- és emberközelség érzése, az eredetiség keresése, a lecsendesedés és a vidéki életmód, illetve kultúra megtapasztalása, a tanulás iránti vágy, az aktív tevékenység a szabadban, és egyre jellemzőbben mindezen élmények együttese. (Kulcsár, 2013) A komplex turisztikai termék gondolata már korábban megszületett, hiszen Csizmadia László, a FATOSZ egykori elnöke hasonló megállapításra jutott 2014-ben: *„A városon kívüli, helyi és regionális vonzerőkkel rendelkező, gondozott falusi, vidéki környezetben a belföldi és külföldi vendégek szabadidő-eltöltési szükségleteinek széles körű, kereskedelmi alapon történő kielégítése, és az ezt szervező helyi intézmények és szolgáltatók együttműködése.”* A falusi turizmus a falu összetett kínálatának a hasznosítása. Együtt kínálja a vidéki életkörülményekre, a helyi népszokásokra, a kultúrára és - ahol lehetőség van rá - a mezőgazdaságra alapuló programokat (Csizmadia, 2014). A falusi turizmus azonban nem egyenlő a falusi vendéglátással. A falusi turizmusban résztvevő turista igényli, hogy a házigazda által tapasztalatot szerezhessen a falusi életről, a saját konyhában készült, és akár a vendéglátója által termelt alapanyagokból készült ételt fogyasszon. Továbbá, hogy megismerhesse a helyi sajátosságokat, kulturális értékeket, tevékenységeket: sütés kemencében, kosárfonás, szövés. Az alapvető kínálati elemek között meg kell említeni a biztonság és a kényelem jelenlétét, hiszen falusi környezetben is elvárja a vendég a különböző alapszolgáltatások (bolt, gyógyszertár) meglétét. A keresleti oldalt vizsgálva tapasztaljuk, hogy a legnagyobb szegmenset kialakítók a városban lakó, kisgyermekes családok, akik olyan nyaralásra vágnak, amely a család minden tagjának hasznos időtöltést kínál (Michalkó, 2016). A falusi vendéglátásban tehát olyan szolgáltatások alakulnak ki, amik a csendes, falusias környezetben, de mégis az

infrastruktúrát nem mellőzve biztosítják a vendégek kiszolgálását. Az átlagos, szokásos programokon túl olyan tevékenységekbe kell bekapcsolni a vendégeket, amik csak az adott településen, illetve az adott vendégfogadóban találhatóak. Ezek a programok nemcsak bemutatásra szolgálnak, hanem az odautazók részt vehetnek, kipróbálhatják mindazokat a tevékenységeket, amikkel a háziak foglalkoznak, pl. szőlő- és földművelés, állattenyésztés, illetve ezekből adódó termékek feldolgozása (Fekete, 2016).

Sági Ernő Miklós „A falusi vendéglátás mestersége” című könyvecskéje 1934-ben jelent meg. Helytálló ma is és megfogadandó a megállapítás: *„Arra kell tehát törekedniünk, hogy a külföldiek útját hozzánk irányítsuk, utazási kedvüket hazánk iránt fokozzuk, természeti szépségeink, műkincseink, gazdag múzeumaink és népszokásaink iránt kíváncsiságukat felkeltsük. Ha ezután az idegeneket sikerült hazánkba hívni, csalogatni, fogadjuk őket szeretettel, halmozzuk el őket minden figyelemmel. Velük szemben legyünk kedvesek, szolgálatra készek, nemcsak azért, mert ezt kívánja tőlünk a nemzeti becsület, a híres vendégszeretet, hanem saját érdekünk is. A vendég ugyanis nem ingyen akar nálunk lenni. Mindent jó pénzen megfizet, a lakást, az ételmezt, a fáradtságunkat”* (Csizmadia, 2014).

A falusi turizmus egyik különlegessége, hogy erősíti az emberi kapcsolatokat. A vendég és a vendéglátó kölcsönösen hatnak egymásra. Mindenki profitál a természeti adottságokból, az épített örökség, a szokások, hagyományok megőrzéséből, fejlesztéséből. A falusi porták saját készítésű termékekkel kínálják a náluk tartózkodókat, akár kedvező áron értékesíthetik saját készítésű termékeiket. A rendezett, „tiszta udvar, rendes ház” táblával kiemelt porták emelik a színvonalat, harmonikusan, esztétikusan illeszkednek a környezetbe: ugyanakkor a friss levegő, a madarak csicssergése, a mezei virágok egyszerűsége, az adott település népzeneje, régi mestersége komplexen nagyszerű vonzerő a turisták számára. A falu lakói helyben maradnak, csökken az elvándorlás. Emelkedhet a vállalkozók száma, hiszen kiszolgáló egységek

jöhetnek létre, a házias termékeket helyben lehet értékesíteni. Ezek a pozitív hatások segíthetik a hátrányos helyzetű kis falvak lakóinak fennmaradását a foglalkoztatottság, jövedelemszerzés tekintetében, ugyanakkor meg kell találni a helyes egyensúlyt a vidéki életstílus és a fejlett infrastruktúra vonatkozásában – mindkét fél részéről (Hanusz, 2014).

Fontos kiemelni a társadalmi összetartozást. Sok településen akadnak kiaknázatlan, értéktelennek tűnő lehetőségek, amelynek feltárása, vonzóvá, piacképesé tétele csakis a helyi társadalom, a lakosság összefogásával valósítható meg. Ezért a falusi turizmus egy közösségi alkotás is (Michalkó, 2016).

Sajnos a megannyi pozitív hatás mellett jelen vannak a falusi turizmus hátrányai is. Hiszen, ha az ember bármilyen módon beleavatkozik a természet rendjébe, annak nemcsak pozitív hatásai lesznek. Elkerülhetetlen néhány negatív következmény. Az, hogy milyen módon veszélyezteti a fogadóterületet, több tényezőtől is függ, többek között a vendégek számától, a helyi környezet érzékenységétől, a tradíciók fontosságától (Szabó, 2012).

A tájegységnek, a kistérségnek, azaz a falu tágabb környezetének a vonzó programkínálata az egyik feltétele a sikeres falusi turizmusnak. Magyarországon a legtöbb falu bár rendelkezik látnivalóval, de csekély számban alakították turisztikai vonzerővé. Ha kevés a vonzerő, ami rendelkezésre áll és fejleszthető, lehetséges megoldásként egy adott kistérség falvai együtt, összefogva hatékonyabban valósíthatják meg térségfejlesztő elképzeléseiket. Több település együttesen alkothat teljes, összehangolt kínálatot a látogatóknak. Ezeket a programokat, elképzeléseket a falu adottságai, értékei figyelembevételével kell kialakítani. Általában közösségi jellegűek, hiszen bárki részt vehet létrehozásukban: magánszemélyek, civil szervezetek, intézmények, vállalkozások, pl. falusi vendégfogadók, iskolai drámakörök, népdalkörök tagjai is lehetnek. A település értékeire, illetve a népi

hagyományokra épülő programok többnyire csak közös erőfeszítéssel fejleszthetők és tehetők piacképesé (Kovács, 2003b).

A falusi turizmus kialakulásakor úgy működött, hogy a falusiak, akik egyébként is a mezőgazdaságban dolgoztak – és ebből nem volt számottevő jövedelmük – keresetüket kiegészítendő tevékenységként saját portájukon, a nem használt „tiszta” szobában városiakat fogadtak. Napjainkban nem kiegészítő tevékenységként, hanem fő jövedelemszerzés céljából foglalkoznak sokan a falusi turizmussal, vendégfogadással, remélve, hogy ezáltal mind ők, mind a falu profitálnak belőle. Ahogy azonban korszerűsödnek a települések, szinte el is veszítik azt a hangulatukat, ami miatt a vendégek korábban a faluba érkeztek. Már alig van olyan falusi vendégfogadó, akinél be lehet kapcsolódni az aktív pihenésbe, lehet tevékenykedni a konyhakertben, megnézni, megsimogatni, megetetni a háziállatokat „*manapság vannak olyan falvak, amelyek a funkciójukat elveszítették?*” (Hanusz, 2014).

A hagyományos falusi életforma lassú eltűnése indokoltá tette a falusi turizmus újragondolását, az új fejlesztések komplexebb, a nemzetközi trendeknek megfelelő fejleszthetőségének kidolgozását.

1. táblázat: Programok preferencia-sorrendje

Programpreferenciák	Online	Terepen	Összesen	Helyezés
Természetjárás, túrázás	544	387	931	1.
Környéki turisztikai látnivalók felkeresése	638	383	1021	2.
Ismerkedés a hagyományos háztáji teendőkkel (pl. szüret, befőzés)	802	460	1262	3.
Hagyományos programokon részvétel (pl. kézművesség, néptánc)	806	459	1265	4.
Fesztivállátogatás	814	547	1361	5.
Csendes passzív időtöltés (pl. olvasás, társas játékok)	916	536	1452	6.

Forrás: Kulcsár, 2013

Napjaink falusi turizmus kutatásainak eredménye arra enged következtetni, hogy a turisták legszívesebben a természeti értékek és a hozzájuk kapcsolódó programlehetőségek miatt választják a falusi turizmust és csak második helyen szerepel a tágabb környék látnivalóinak felkeresése (azon attrakciók megtekintése, melyek nem a faluban található, de onnan könnyen megközelíthetők) és harmadik helyre került a vidéki életmóddal, háztáji teendőkkel való ismerkedés (1. táblázat).

A falusi turizmus kezdeti időszakában, a 90-es években a falusi turizmus fogyasztók többsége a vidéki életmód, kultúra, természet és autentikus programok komplex megtapasztalása érdekében utazott hazánk valamely turisztikai desztinációjába. A táblázatban szemléltetett kutatás eredményei alapján a felsorolt preferenciák közül a válaszadók számára legfontosabbak a természeti értékek felfedezése, a friss levegőn való tartózkodás, a szép környezetben töltött pihenés. A Kulcsár (2013) által felépített elméleti falusi turizmus modellben a preferencia elemek átrangsorolása következtében a belső, esszenciális körbe került át a természetközpontság. A kiegészítő szolgáltatások körét a vidéki életmód, a kultúra és örökség jelenti. Értelmezésében a falusi turizmus olyan turizmusforma, amely a falusi környezetben úgy biztosít étkezési, szállás- és programkínálatot az odaérkező turistáknak, hogy a természeti környezethez kapcsolódó nyugodt pihenés, a szabadidős programok kialakítása és a sporttevékenységek gyakorlása mellett lehetőséget ad a tradicionális vidéki életmód és gazdálkodás személyes kapcsolatokon keresztül megtapasztalására, illetve a vidéki kultúra és örökség megismerésére (Kulcsár, 2013). Mindez azt bizonyítja, hogy a kínálati oldal egyre szegényesebb, mivel az örökségturisztikai emlékek és értékek egyre fognak, tehát ez is indokolja a falusi turizmus, mint termék transzformációját.

A FALUSI TURIZMUS ÚJRAGONDOLÁSÁT KIVÁLTÓ OKOK

- szakember és innovatív gondolat hiányában a települések egymás ötleteit másolják (kevés vidéken a szakember),
- a humán erőforrás képzése és a folyamatos továbbképzés hiánya,
- turisztikai fesztivál összemosása a falunappal és a vallási vagy nemzeti ünnepekkel,
- a falusi vendégfogadók marketingtevékenységének részleges hiánya, kevésbé hatékony marketing a megcélzott célcsoportok számára,
- a konkurencia gyorsabb és tervszerűbb fejlődése,
- gyenge térségi összefogás (széthúzás – rivalizálás),
- innovatív fejlesztések hiánya,
- a lakosság bizalomvesztése a turizmus vidékfejlesztési lehetőségeiben,
- a szolgáltatások folyamatos minőségi megújulási igényének hiánya,
- a turisztikai infrastruktúra fejlesztésének hiánya,
- a falusi turisztikai csomagok hiánya, igazi helyi termékek hiánya,
- a megüresedő falusi ingatlanok átalakításának és újra hasznosításának hiánya,
- a tematizált minőségi falusi szálláshely-fejlesztések hiánya,
- új infrastrukturális fejlesztések hiánya (úszómedence, játszó szoba, konditerem),
- a helyi termékek, mint ajándéktárgyak vagy értékesíthető élelmiszerek előállításának, forgalmazásának hiánya.

Minden bizonnyal vannak még további olyan indokok is, amelyek azt erősítenék, hogy a falusi turizmus kínálati vonzerőjét újra kell gondolni (Kovács, 2016). Gyakran lehet olvasni funkciót veszített magyar falvakról, amelyek nem egyik napról a másikra alakultak ki. Sok esetben a globalizálódó

világ a magyarázat, pedig, ha alaposabb vizsgálatot végzünk, nagyon sok esetben a források kedvezőtlen elosztása, és mindaz a korábban felsorolt sok tényező járult hozzá, amely a rövid távú gondolkodás, a kevésbé előre néző döntések eredménye. Büszkék voltunk, hogy a falu és a város különbsége eltűnt, pedig ez a szemlélet is közrejátszott abban, hogy a falusi hagyományok is a feledés homályába kerüljenek. Megszűnt a kalácska munka, megszűnt a közös értékteremtés öröme és megszűnt az összefogáson alapuló közösségi élet.

3. ábra. A falusi turizmus újra gondolt fejlesztési organogramja

Forrás: Hanusz, 2002

A FALUSI TURIZMUST ÉRINTŐ JELENLEGI JOGSZABÁLYI KÖRNYEZET

Rengeteg jogszabályi változás érinti a falusi turizmust, sokféle, gyakran eltérő értelmezéssel. A falusi szállásadásról, illetve a falusi és agroturisztikai szolgáltató tevékenységről szóló 136/2007. (VI.13) kormányrendelet hatályát vesztette a 239/2009. (X.20) kormányrendelet bevezetésekor. Az új rendelet alapján a fizető szálláshelynek és fizető vendéglátásnak nevezett szálláshelytípus „egyéb szálláshely”-nek minősül. A falusi szállásadás fogalma is szerepel a rendeletben: *Magyarország és egyes kiemelt térségeinek területrendezési tervéről szóló 2018. évi CXXXIX. törvény 1/3. mellékletében (a Balaton Kiemelt Üdülőkörzet parti és partközeli településeinek jegyzéke) nem szereplő települések, valamint a természetes gyógytényezőkről szóló külön jogszabály alapján törzskönyvezett gyógyhelyek kivételével az 5000 fő alatti településeken, vagy a 100 fő/km² népsűrűség alatti területeken található olyan magánszálláshely vagy egyéb szálláshely, amelyet úgy alakítottak ki, hogy abban a falusi életkörülmények, a helyi vidéki szokások és kultúra, valamint a mezőgazdasági hagyományok komplex módon, adott esetben kapcsolódó szolgáltatásokkal együtt kerüljenek bemutatásra.* (net.jogtar.hu, 2022).

A jogszabály ugyan több tényezőt figyelembe vesz, a helyi specialitásokat és azokat a kivételeket, amelyek befolyásolják a logikus megvalósulást, azt nem (például az 5000 fő feletti lakosú település tanyás térségeiben kialakított falusi szállások helyzetét).

2006-ban az Európai Tanács elfogadta a vidékfejlesztésre vonatkozó közösségi stratégiai iránymutatásokat a 2007-2013 közötti programozási időszakra. (ec.europa.eu, 2014) A stratégiai fejlesztések többek között a következők: a mezőgazdaság és az erdészeti ágazat versenyképességének javítása; a környezet és a vidék állapotának javítása; az életminőség javítása a vidéki területeken és a diverzifikáció ösztönzése; a foglalkoztatáshoz és a

diverzifikációhoz szükséges helyi kapacitások kiépítése; a programkészítés koherenciájának biztosítása.

A kormány által elfogadott Nemzeti Turizmusfejlesztési Stratégia 2030 összefoglalja a jövőben várható kihívásokat és a jövőt meghatározó irányvonalakat. Legfőbb célja, hogy a turizmus hozzájárulása a GDP-hez közvetlen és közvetett módon 2030-ra 16%-ra növekedjen, továbbá Magyarország a turizmus versenyképességi világranglistáján a 49. helyről a 20. helyre lépjen előre. Tervek között szerepel, hogy a kereskedelmi szálláshelyeken eltöltött vendégéjszakák száma megduplázódjon és a Kisfaludy Szálláshelyfejlesztési Konstrukció keretében felújított szobák száma 30.000 legyen. A Magyar Turisztikai Ügynökség szakmai segítségével a terv szerint 2030-ig 500 program valósul meg, melynek anyagi forrása hozzátevélegesen 836 milliárd forint (MTÜ, 2021). Habár a falusi turizmus többször megjelenik, mint fejlesztési lehetőség, önálló termékként nem szerepel a tervzetben.

A Kisfaludy Turisztikai Fejlesztési Program hazánk eddigi legnagyobb turisztikai fejlesztési programja. Egyik fő célja, hogy Magyarország Közép-Európa turisztikai központjává váljon. A gazdaságilag fenntartható fejlesztési projektek által erősítik a térségi kínálatot és csökkentik az országon belüli szezonális egyenlőtlenségeket. A program Szálláshelyfejlesztési Konstrukciója által Magyarország panziói, szállodái újulnak meg 300 milliárd forint anyagi forrásból 14 év alatt, mindezt úgy, hogy üzemelésük gazdaságilag fenntartható legyen (mtu.gov.hu, n.a.).

A kistelepülések népességmegtartó és népességnövelő erejének, a fiatalok helyben maradásának erősítésének célja érdekében, a vidéki élet vonzóbbá tételéhez a Kormány a Magyar Falu Program keretében segíti a kistelepülések fejlesztését. A program hozzájárul a települések modernizálásához, elősegíti a felzárkóztatást: lehetőség van önkormányzatok és egyházak számára az

innovációk megvalósítására. A 150 milliárd forinttal támogatott program 2019-ben indult, megvalósítása folyamatos (pályáz.hu 2019). Az időközben kitört egészségügyi világjárvány, a szomszéd országban dúló háború, valamint az egész világot sújtó energiaválság a vidék átalakítását célzó lehetőségeket is korlátozta. Az események a falusi turizmus fejlődésére is hatással vannak és lelassult az a folyamat, amely a vidék gazdasági stabilitásához vezetne. A már megváltozott földtulajdonosi szerkezet, a falvak népességszám csökkenése és az elöregedés mind azt sürgeti, amit a falvak népességmegtartó erejét prognosztizáló kutatásaink is vizionálnak, hogy a hagyományokra épülő újra gondolt vidéki turizmus a megoldás.

ÖSSZEGZÉS, JAVASLATOK

A rendszerváltás óta egy emberöltőnyi idő telt el. Azok a lelkes falusi emberek, akik az 1990-es évek elején nagy lelkesedéssel fogadták a falusi turizmus kínáta lehetőségeket, mára megöregedtek vagy meghaltak. Generációváltás zajlott, a globalizációs folyamatok felgyorsultak, pozitív, de negatív hatásai is érvényesültek. A gazdaság folyamatos fejlődése, az életszínvonal emelkedése átalakította a vidéket, de közben a vidéket kedvelő turisták igénye is átalakult, átalakulóban van. A mai kutatási eredmények egyértelműen azt bizonyítják, hogy a falusi turizmust igénybe vevő turisták legfontosabb értékdimenziója a minőség. Ez valójában minden szolgáltatásra igaz. Nem ragaszkodnak a szálláshely autentikus kialakításához a funkcionális kialakítást fontosabbnak ítélik meg és előtérbe került a vendégfogadó személyisége és szakmai felkészülése. A falusi turizmus abban is különbözik a többi turisztikai formától, hogy megmaradt a kapcsolat a vendégfogadó lakosság és a turisták között, ahol hihetősen őrizik, ápolják és közvetítik a település tradícióit, hogy a néphagyomány, mint vonzerő is tovább éljen (kivételesen a trezor házak). Látványosan sokat fejlődtek a falvak, de hiába van a faluban óvoda, iskola,

templom, művelődési ház, könyvtár, orvosi rendelő, gyógyszertár, posta. Hiába szépíti a községet a Faluvédő Egyesület, nyeri a kiemelkedő, rangos szakmai díjakat, elismerik a hagyományőrző kórust, a citerazenekart, vagy a népi színjátszó kört, és az Értéktár összegyűjti a falu jelenét és múltját. Hiába kerül fel egy-egy népművészeti alkotás vagy néphagyomány az UNESCO Szellemi Kulturális Örökség Nemzeti jegyzékére, ha az idősekkel kihalnak a hagyományok, lehetséges tovább vivői, a fiatalok pedig elvándorolnak. Feledésbe merülnek, észrevétlenül megszűnnek a különféle hagyományápoló összejövetelek, multságok, mindennapi tevékenységek és a helyben maradó fiatalok sem tanulják meg a hagyományokat. Eltűnőben van a régi világ hétköznapijainak és ünnepeinek rítusa. Mindez magyarázatot ad arra, hogy az értékdimenziók sorában a nyugodt pihenés lehetősége, és a megfelelő ár-érték arány szerepeljen, megelőzve az élményt a személyes interakciókon és programokon való részvételt. Amit a turista nem ismer, az nem is motiválja, tehát azok az időközben megszűnt értékdimenziók, amelyeket az autentikus környezet megtapasztalása jelentene eltűntek a kínálatból! Ahol még megtalálhatók ott sem váltak a kínálati csomag részévé.

Mindezek alapján talán magyarázatot is kapunk arra, hogy a kutatások miért helyezik napjainkban a sokadik helyre a hagyományápolást bemutató programokat. A hazai falusi turizmusban a nemzetközi tapasztalatokkal ellentétben kevés kreatív termékalkotás jelent meg, és nem tudunk komplex termékcsomaggal tájspecifikus kínálatot biztosítani. Napjainkban vannak kezdeményezések, de az autentikus hagyományápolás már nagyon elenyésző! A felgyorsult világban a falusi turizmus segíthet felfedezni és megújítani azokat a falusi hagyományokat, amelyek az összetartozás érzését előhozzák. Az egyszerű népdalok, néptáncok, népi hagyományok olyan gyökerek, amelyek nélkül minden elpusztul – az anyanyelvünkkel együtt – és olyan kiszolgáltatottságba kerül a vidéki lakosság, ahonnan nincs visszaút. Divattá

vált a globalizációt emlegetni és a változást a számlájára írni, de az egyetemes kultúra egyik feltétele az egyediség, amit csak a néphagyományok őriznek meg. Ha nincs megfelelően fejlett öntudata egy nemzetnek, el fog merülni a szürkeségben. A falusi turizmus hagyományőrző programjai keretében a résztvevők ráébrednek a vidéki, egyszerű emberek bölcsességére, mely tiszteletet ébreszt irántuk. A falusi turizmus, mint termék összetett, az előállításában közvetlenül résztvevők összefognak, de működésének feltétele, hogy a település egyéb szolgáltatói is együttműködjenek, a termék az értékláncban lévő összes szereplőt összekapcsolja. Közösséget épít és formál. Az elmúlt 30 év eredményei azt mutatják, hogy nem irányult kellő figyelem a falusi turizmus értékeire. A Covid járvány következtében különösen felértékelődött a természet közelsége, az egészséges életmód. A városi emberek figyelmét jobban ráirányította a vidékre, a falusi életformára, amely a természeti környezettel szimbiózist alkot, és amely saját maga termeli meg és állítja elő az élelmiszereket. A jelen primer kutatásai azt támasztják alá, hogy a természet közelség előtérbe került. Ez azzal magyarázható, hogy azok a vonzerők, amelyek igazán egyedivé tették a falusi turizmust lassan teljesen eltűnnek a kínálati palettáról (monokultúras növénytermesztés, állattenyésztés, népszokás, néphagyomány, népművészet stb.).

Azt a köztudatban meglévő szemléletet kell átalakítani, hogy a falusi szálláshely egyenlő a falusi turizmussal. Olyan támogatási rendszert kell kialakítani, hogy érdemes legyen a vidék évszázados hagyományaként megtermelt javakat helyben feldolgozni és a hozzá kapcsolódó hagyományokat turisztikai vonzerőként fejleszteni. Jó példa erre a „Tokaji aszú” problémája, amely a hagyományos oxidatív eljárással már nem állítható elő gazdaságosan. Mégis úgy ítéljük meg, hogy Tokaj-Hegyalja imázsát kialakító borkülönlegesség, amit a világon sehol nem tudtak hamisítani, a reduktív borkészítéssel nem váltható ki. Támogatás nélkül ma már

gazdaságosan nem készíthető. Fontos tehát, hogy a falusi szálláshely kialakítását támogató pályázati források mellett a terület vonzerőjét jelentő oxidatív borkészítés, mint turisztikai termék is támogatást kapjon, biztosítva ezzel a borturizmus és a borvidék fenntartható fejlődését. Az országnak több térségében található hasonló, egy-egy növénykultúra vagy állattenyésztési formula, amely fennmaradása nem csak a megélhetést biztosítja az ott élők számára, hanem a természet és a vidéki gazdálkodás iránt érdeklődők számára turisztikai vonzerőt jelenthet.

Ugyanilyen fontos lenne a reduktív borkezelés miatt megüresedő pincék turisztikai vagy gazdasági hasznosításán elgondolkodni vagy az elnéptelenedő falvak megüresedő és gyorsan romló állagú házainak újra hasznosításával megőrizni a falvak utcaképi arculatát. Ezek elmaradása visszafordíthatatlan fejlődési irányba viszi a falvakat, hiszen az újonnan épült falusi vendégházak is vendég nélkül maradhatnak, ha a falvak nem gondozott romos házai a település arculatát lerontják.

Fontos, hogy az újragondolást tettek kövessék és az elődeink által ránk hagyott természeti, szellemi, kulturális és épített örökségünket megőrizzük, vonzóvá tegyük, népszerűsítsük. Fontosnak ítéljük magunknak, és a más tájakról ideérkező turistáknak, a jövő nemzedékének – változatlan vendégszeretettel.

IRODALOMJEGYZÉK

1. Berényi, I., 2000. Hungarian agriculture in transformation: spatial aspects. In: Kovács, Z. (ed.) *Hungary towards the 21st century - the human geography of transition. Geographical Research Institute of HAS*, Budapest. pp. 207–225.
2. Berényi, I., 2011. Mezőgazdaság. In: Kocsis K. & Schweitzer F. (eds.) *Magyarország térképeiben*. MTA Földrajztudományi Kutatóintézet, Budapest. pp. 148–160.
3. Brljak, Z., Kőműves, Zs., Vig, S. S., 2020. Vezetői és beszállítói vélemények a mezőgazdaság és a turizmus összekapcsolódásának lehetőségeiről Zala megyében, *Acta Agraria Kaposváriensis*, 24 (2), 108–122. <https://doi.org/10.31914/AAK.2447>

4. Butler, R. W., 1980. The Concept of a Tourism Area Cycle of Evolution: Implications of Resources Management, *The Canadian Geographer*, 24 (1), 6-12. <https://doi.org/10.1111/j.1541-0064.1980.tb00970.x>
5. Csizmadia, L., 1998. FATOSZ Falusi és agroturizmus stratégiája (2011-2020) <https://falusiturizmus.eu/> (Letöltve: 2020. március 14.)
6. Csizmadia, L., 2001. Falusi (vidéki) turizmus menedzsment. *Comitatus*. 11. 9., 30–35.
7. Csizmadia, L., (ed.) 2014. *60 órás akkreditált falusi vendéglátó alapképzés (oktatási segédlet)*, Falusi és Agroturizmus Országos Szövetsége, n.p.
8. ec.europa.eu, 2014. Közösségi stratégiai iránymutatások. Elérhetőség: https://enrd.ec.europa.eu/enrd-static/policy-in-action/rural-development-policy-overview/eu-strategic-approach/hu/eu-strategic-approach_hu.html (letöltés dátuma: 2022.06.20)
9. Fekete, M., 2016. Falusi Turizmus Nemzeti Tanúsító Védjegy – szükséges jó, vagy felesleges pénzkidobás? In: Bernschütz, M., Deés, Sz. & Kenéz, A. (eds.) *Marketing esettanulmányok* [online], Akadémiai Kiadó, Budapest. Elérhetőség: https://mersz.hu/hivatkozas/dj75me_174 (letöltve 2022 07.04)
10. Hanusz, Á., 2002. A falusi turizmus elméleti kérdései és fejlesztési lehetőségei Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében. *Természettudományi Közlemények* 2. 127–138.
11. Hanusz, Á., 2014. Az átalakuló falusi turizmus útkeresése. In: Gál, A. & Kókai, S., (ed.) *Tiszteletkötet Dr. Frisnyák Sándor geográfus professzor 80. születésnapjára*, Bocskai István Római Katolikus Gimnázium és a Nyíregyházi Főiskola Turizmus-és Földrajztudományi Intézet, Nyíregyháza – Szerencs, pp. 291-300.
12. Kim, J. H., McCormick, B. & Richie, J. B., 2010. Development of a scale to a measure of memorable tourism experiences, *Journal of Travel Research* [online], 51(1), 19-15. Elérhetőség: <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/0047287510385467> (letöltés dátuma: 2022 07.14)
13. Kovács, D., 2003a. *Falusi vendéglátás Magyarországon*, Agroiinform Kiadóház, Budapest.
14. Kovács, D., 2003b. *A falusi turizmus hagyományai*. Budapest, Mezőgazda Kiadó.
15. Kovács, D., 2016. Új jelenségek a falusi turizmusban Magyarországon. *The central european journal of regional development and tourism Deturope*, 8(1), 39-60. <https://doi.org/10.32725/det.2016.004>
16. Kulcsár, N., 2013. *Fogyasztói értékdimenziók vizsgálata a falusi turizmusban*, Doktori (PhD) értekezés, Budapesti Corvinus Egyetem, Gazdálkodástani Doktori Iskola. <https://doi.org/10.14267/phd.2013052>

17. Lengyel, M., 2004. *A turizmus általános elmélete*, Dr. Lengyel Márton és a Heller Farkas Gazdasági és Turisztikai Szolgáltatások Főiskolája, Budapest.
18. Pályáz.hu, 2019. Magyar Falu Program – önkormányzatok részére. Elérhetőség: <https://palyaz.hu/magyar-falu/> (letöltés dátuma: 2022.07.14)
19. Michalkó, G., 2016. *Turizmológia* [online], Akadémiai Kiadó, Budapest. Elérhetőség/hozzáférés: https://mersz.hu/dokumentum/dj59t_1/ (letöltés dátuma: 2022 06.20)
20. Michalkó, G. & Rázt, T., 2005. A kulturális turizmus élmény-gazdaságtani szempontjai. In: Enyedi, Gy. & Keresztély, K. (eds.) *A magyar városok kulturális gazdasága* [online], MTA Társadalomkutató központ, Budapest. Elérhetőség: https://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/ipar_es_gazdasagtortenet/A_magyar_varosok_kulturalis_gazgasaga/ (letöltés dátuma: 2022 07.05)
21. Molnár, Cs. & Remenyik, B., 2017. A falusi turizmus helyzete és fejlesztési lehetőségei. *Studia. Mundi Economica*, 4(5) 44-59. <https://doi.org/10.18531/studia.mundi.2017.04.05.44-59>
22. mtu.gov.hu, n.a. Kisfaludy Turisztikai Fejlesztési Program. Elérhetőség: <https://mtu.gov.hu/cikkek/kisfaludy-turisztikai-fejlesztési-program-91/> (letöltés dátuma: 2022.07.05)
23. MTÜ, 2021. Nemzeti Turizmusfejlesztési stratégia 2030. [online] Elérhetőség: https://www.kormany.hu/download/8/19/31000/mtu_kiadvany_EPUB_297_x210mm%20-%20preview.pdf (letöltés dátuma: 2022 08.02)
24. net.jogtar.hu, 239/2009. (X. 20.) Korm. rendelet a szálláshely-szolgáltatási tevékenység folytatásának részletes feltételeiről és szálláshely-üzemeltetési engedély kiadásának rendjéről. Elérhetőség: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0900239.kor> (letöltés dátuma: 2022.05.08)
25. Puczkó, L., & Rázt, T., 2005. *A turizmus hatásai*. Budapest: Aula Kiadó
26. Szabó, G., 2009. *A falusi turizmus helyzete és gazdasági kérdései*, MTA Társadalomkutató Központ, Budapest.
27. Szabó, G., 2012. A hazai falusi turizmus helyzete és jövőképe. In: Hanusz Á. (szerk.): *A turizmus területei dimenziói*. Nyíregyháza

ISSN 2630-886X

18 57

BGE